

Ольга МОРОЗОВА

Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського
Національної Академії Наук України (Київ)

Українсько-польські відносини часів II Світової війни й післявоєнного періоду: історіографія питання

Події часів Другої світової війни завжди викликали і будуть викликати інтерес громадськості. Довгий час особливу цікавість представляють українсько-польські відносини воєнного й післявоєнного періоду, позначені протиборством у західноукраїнських землях. На жаль, з плином часу, у результаті різних об'єктивних і суб'єктивних причин, дана тематика обросла різноманітними кривдами і домислами. Долею обставин українці і поляки на певний час стали фактично ворогами¹.

До останнього часу переважна більшість як українських, так і польських істориків дотримувалась усталеного погляду на українсько-польські відносини часів II Світової війни. Польські вчені в основному зводили українсько-польські відносини до протистояння ОУН-УПА з Армією Крайовою і злочинів українських націоналістичних організацій у напрямку геноциду польського населення східних кресів (роботи Е. Пруса, А. Кормана, Г. Мазура, В. Філяра, В. та Є. Семашків тощо²). У свою чергу українські вчені сформулювали своє, протилежне бачення українсько-польського конфлікту, причина якого представлялася у антиукраїнській політиці польського уряду, свавіллі Армії Крайової на

¹ M. Białokur, *Podzielone narody. Szkice z historii stosunków polsko-ukraińskich w latach 40. XX wieku*, red. M. Białokur, M. Patelski, wyd. Adam Marszałek, Toruń – Opole, 2010, s. 252.

² W. Filar, *„Burza” na Wołyniu*, Warszawa 1997; W. Semaszko, E. Semaszko, *Ludobójstwo, dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939–1945*, t. 1–2, Warszawa 2000.

українських земель (праці В. Сергійчука, В. Косика, Я. Царука, І. Ілльюшина та ін.)³.

Такі уявлення про спільну минувшину українського і польського народів міцно закріпилися в системі ціннісних оцінок подій минулого. Той психологічний бар'єр, що сформувався протягом віків у вигляді синдрому упередженості, негативних історичних стереотипів довгий час зберігався у свідомості обох суспільств⁴ й був головною перепорою для формування стратегічного партнерства двох країн.

Основне завдання істориків сьогодні – представляти об'єктивну картину історії з урахуванням невідворотності минулого й прагненням відтворення історичних подій на засадах терпимості й розуміння. Саме з таких позицій бачення історії, починаючи з кінця ХХ століття, українські і польські вчені почали висвітлювати українсько-польські відносини часів II Світової війни.

Після відновлення Польщею незалежності на переломі 1980-х і 1990-х років перед польськими істориками постала потреба дати відповідь на старі запитання щодо українсько-польських відносин. Окрім політиків, даною темою зацікавились професійні історики, журналісти тощо. Польські вчені (М. Климецький, Г. Лукомський, Ч. Партач, М. Вжосек тощо) почали піднімати питання українсько-польських конфліктів ХХ ст. (протистояння у Східній Галичині, боротьба за Львів, проблема східного кордону Польщі тощо)⁵.

З проголошенням незалежності України збільшився інтерес і українських вчених до вивчення польської історичної науки та місця у ній

³ В. Сергійчук, *Трагедія Волині. Причини й перебіг польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни*, К. 2003, с. 71; В. Сергійчук, *Поляки на Волині уроки Другої світової війни. Документи з українських архівів і польські публікації*, К. 2003, с. 576; В. Сергійчук, *Депортація поляків з України: Невідомі документи про переселення більшовицькою владою польського населення з УРСР в Польщу в 1944–1946 рр.*, К. 1999; І. Ілльюшин, *ОУН.-УПА і українське питання в роки Другої світової війни (в світлі польських документів)*, К. 2000; І. Ілльюшин, *Протистояння УПА і АК (Армії Крайової) в роки Другої світової війни на тлі діяльності польського підпілля в Західній Україні*, К., 2001.

⁴ J. Biuszkowski, *Stereotypy a tożsamość narodowa*, Warszawa 2005, s. 212; О. Руда, *До джерел міфологізації українсько-польських відносин*, [w:] *Історичні міфи і стереотипи та міжнаціональні відносини в сучасній Україні: формування, стан, трансформації*, ред. Л. Зашкільняк, Львів 2009, с. 332; М. Трухан, *Негативний стереотип українця в польській післявоєнній літературі*, Мюнхен; Львів 1992, с. 218; О. Морозова, *Національна пам'ять та сучасні українсько-польські відносини*, „Історико-Політичні Проблеми Сучасного Світу”, т. 25–26, Чернівці 2013, с. 173–177.

⁵ M. Klimecki, *Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Wschodnią Galicję 1918–1919. Aspekty polityczne i wojskowe*, Warszawa 1997; G. Łukomski, Cz. Partacz, B. Polak, *Wojna polsko-ukraińska 1918–1919. Działania bojowe – aspekty polityczne – kalendarium*, Koszalin; Warszawa 1994; M. Wrzosek, *Wojny o granice Polski Odrodzonej 1918–1921*, Warszawa 1992.

українського чинника. Тут варто відзначити доробок Н. Яковенко щодо дослідження поляками історії України, дисертацію О. Рудої про дослідження історії України в польській історіографії кінця XIX – початку XX ст.⁶, праці Є. Сінкевича щодо польських історичних шкіл⁷. Не залишилася поза увагою українських вчених діяльність наукових інституцій та дослідницьких центрів Республіки Польща⁸. Особлива увага приділена історичній долі українсько-польського пограниччя⁹.

Політичне зближення України та Республіки Польща поставило на порядок денний пошук компромісів у оцінках минулого, пошук того, що нас зближує, а не роз'єднує¹⁰. Р. Тожецький, Г. Мотика, Р. Внук, Р. Дрозд, Є. Місило, Л. Зашкільняк, В. Крикун тощо закликають до визнання українсько-польського протистояння часів II Світової війни як спільної трагедії й покладають вину за заподіяне на обидві сторони.

Одним із контроверсійних питань нашої спільної минувшини є події 1943–1947 рр. – криваві зіткнення між поляками і українцями, що в польській публіцистиці отримали назву «польсько-української війни»¹¹. У ході т.зв. Волинської трагедії (пол. *Rzeź wołyńska*, «Волинська різанина») 1943 р. за підрахунками польської сторони з польського боку загинуло щонайменше 50–60 тис. чоловік (Ян Кенсік, польський історик, В. та Є.

⁶ О. Руда, *Дослідження історії України в польській історіографії кінця XIX – початку XX століття*, дис. ...к.і.н.: 07.00.06., Львів 2005.

⁷ Є. Сінкевич, *Козацький і Ягеллонський міфи в польській та українській історіографії*, „Наукові Праці, Наук.-Метод. Журнал, МДГУ ім. П. Могили”, Миколаїв, 2008, вип. 83, т. 96. Історія, с. 240–242.

⁸ О. Піх, *Історія-наука-культура-релігія: дослідження українсько-польських відносин у «Варшавських українознавчих записках»*, [w:] *Україна-Польща. Історична спадщина і суспіль на свідомість, збірник наукових праць*, Львів, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2010–2011, вип. 3–4, с. 307–328; О. Морозова, *Південно-східний науковий інститут як дослідницький центр з історії українсько-польських відносин*, „Історичний Архів. Наукові Студії”. Збірник наукових праць, вип. 8, Миколаїв 2012, с. 145–149; О. Морозова, *Фундація Святого Володимира й популяризація української науки і культури в Польщі*, [w:] *V Міжнародна наукова конференція «Дні науки історичного факультету-2012»*, Київ 2012, с. 60–63; О. Морозова, *Українознавча діяльність в Ягеллонському університеті*, [w:] *Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті «...землякам моїм в Україні і не в Україні...»*, Зб. матеріалів четвертої Міжнародної науково-практичної конференції (у рамках IV Міжнародного конгресу світового українства), Львів, 2013, с. 75–78.

⁹ О. Савчук, *Побужся, як українсько-польське пограниччя в українській історіографії*, [w:] *Polska – Niemcy – Ukraina w Europie*, red. W. Bonusiak, Rzeszów 2000, s. 229–237.

¹⁰ M. Wawrzonek, *Polsko-ukraińskie pojednanie. Potrzeba kształtowania nowego stereotypu wzajemnych stosunków?*, [w:] *Polska-Niemcy-Ukraina w Europie. Narodowe identyfikacje i europejskie integracje w przededniu XXI wieku*, red. W. Bonusiak, Rzeszów 2000, s. 181–189.

¹¹ T.A. Olszański, *Konflikt polsko-ukraiński 1943–1947*, Warszawa 2011, s. 524.

Семашки)¹² й доходить до 250 тисяч і навіть одного мільйону (Е. Яворський, колишній член АК)¹³. Відомі й такі цифри, як: 70 тисяч (Гжегож Грицюк¹⁴), близько 80 тисяч осіб (за Г. Мотиною)¹⁵, зокрема на Волині загинуло 40–60 тис. поляків¹⁶, 80–100 тисяч (Р. Тожецький¹⁷), 100 тисяч (Ю. Туровський й В. Семашко)¹⁸ тощо.

З українського боку на всіх територіях українсько-польського конфлікту, включаючи Волинь, на думку польських вчених, полягло від 2 тис. чоловік (Ян Кенсік) до 24 тис. осіб (за Т.Ольшанським)¹⁹. Лише на Волині загинуло до 8 тисяч осіб. За підсумками Г. Мотики українські втрати у Волинській трагедії склали 15–20 тисяч осіб, з того числа 10–12 тис. українців смерть спіткала на теренах сучасної Польщі²⁰.

Українські ж вчені щодо загиблих поляків часів Волинської трагедії називають щонайменше 35 тис. осіб, щодо українців – більше 20 тис. чоловік. Історики Л. Зашкільняк і М. Крикун в «Історії Польщі» подають такі цифри: 75 тис. поляків і 35 тис. українців²¹. Український вчений професор Сорбонни Володимир Косик вважає, що як українці, так і поляки понесли приблизно однакову кількість жертв – 30–35 тисяч осіб. Його підтримує український дослідник О. Лавер²². А такий вчений, як Іван Кічій

¹² Я. Кенсік, *Втрати населення під час польсько-українського міжнародного конфлікту в роки Другої світової війни*, „Україна–Польща. Важкі Питання”, т. 9, Варшава 2001, Луцьк 2004, с. 43; W. Siemaszko, E. Siemaszko, *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia. 1939–1945*, t. 1–2, Warszawa 2000, s. 14.

¹³ E. Jaworski, *Lwów: losy mieszkańców i żołnierzy Armii Krajowej w latach 1939–1956*, Pruszków 1999, s. 120.

¹⁴ G. Hryciuk, *Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931–1948*, Toruń 2005, s. 279.

¹⁵ G. Motyka, *Der polnisch-ukrainische Gegensatz in Wolhynien und Ostgalozien*, [w:] *Die polnische Heimatarmee. Geschichte und Mythos der Armia Krajowa seit Zweitem Weltkrieg/ Im Auftrag des Militärgeschichtlichen Forschungsamtes herausgegeben von Bernhard Chiari unter Mitarbeit von Jerzy Kochanowski*, München 2003, s. 544.

¹⁶ G. Motyka, *W kręgu „Łun w Bieszczadach”*. Szkice z najnowszej historii polskich Bieszczad, Warszawa 2009, s. 13.

¹⁷ R. Torzecki, *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1993, s. 267–268.

¹⁸ *Zbrodnie nacjonalistów ukraińskich dokonane na ludności polskiej na Wołyniu 1939–1945*, Warszawa 1990, s. 180.

¹⁹ О. Морозова, *Волинська трагедія у сучасній українській і польській історіографії*, „Чорноморський Літопис”, вип. 7, Миколаїв 2013, с. 106.

²⁰ Г. Мотика, *Польська реакція на дії УПА: масштаб і перебіг каральних акцій*, „Незалежний Культурологічний Журнал «І»”, ч. 28, Львів 2003, с. 54.

²¹ Л. Зашкільняк, М. Крикун, *Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів*, Львів 2002, с. 527.

²² М. Сивіцький, *Історія польсько-українських конфліктів*, т. 2, Київ 2005, с. 27.; О. Лавер, *Про людські втрати в україно-польському етнічному конфлікті в роки Другої світової війни*, „Проблеми Історії України. Факти, Судження Пошуки: Міжвідомчий Збірник Наукових Праць”, вип. 9, Київ 2003, с. 316–317.

вважає, що українська сторона понесла значно більші втрати²³. Його думку розділяє і польський історик Збігнев Ковалевський²⁴. До речі, західноєвропейський історик Норман Дейвіс називає цифри від 60 до 500 тис. осіб²⁵, американець Тімоті Снайдер вважає, що поляків загинуло 70 тисяч, а українців – 20 тисяч²⁶, Павло Роберт Магочій вказує 50 тисяч поляків та 20 тисяч українців²⁷.

На думку польського історика Т.А. Ольшанського, джерелом конфліктів стала ідеалізація власного народу в період окупації. Період війни представлений як час «святого єднання народу» і спільної боротьби із загарбником, з якої випадали лиш окремі зрадники. Той стереотип, підтримуваний пропагандистською літературою всіх політичних орієнтацій, навіть не допускав думки про те, що під час окупації існувало нормальне життя, проявом якого було між іншим те, що бандити грабували, а вбивці – вбивали, не допускаються до свідомості загалу розміри співпраці з окупантами ані розміри морального спустошення, яке несла з собою війна²⁸.

Український дослідник І. Мищак стверджує, що проблема непростих українсько-польських взаємин довоєнного й воєнного періоду, що переросла в кривавий міжнаціональний конфлікт, мала вплив на повоєнне облаштування кордонів і вирішення керівниками СРСР-УРСР та Польщі долі багатьох етнічних українців та поляків, які опинилися поза межами власної держави, зокрема масові депортації²⁹.

У свою чергу, польський історик Г. Мотика зосередив увагу на десятках тисяч убитих цивільних громадян, в тому числі жінок, дітей та стариків; тисячах спалених сіл та містечок; понад півтора мільйона виселених людей, примушених до залишення рідної місцини і покинення доробку всього свого життя. Під тим переліком криється вражаючий образ історії, спадок, який дістався українцям і полякам³⁰.

²³ І. Кічий, *До історії українсько-польських конфліктів в роки Другої світової війни (на матеріалах Волинської області)*, [w:] *Zbrodnie NKWD na obszarze województw wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej*, Materiały I Międzynarodowej Konferencji Naukowej. Koszalin, 14 grudnia 1995, red. B. Polak, Koszalin 1995, s. 259.

²⁴ З. Ковалевський, *Польська демократична громадськість мусить знати правду про Українську Повстанчу Армію*, „Україна. Наука і Культура”, ред. О. Сергієнко та ін., вип. 25, Київ 1991, с. 81.

²⁵ Н. Дейвіс, *Європа: Історія*, Київ 2001, с. 1064.

²⁶ T. Snyder, *Rekonstrukcja narodów: Polska, Ukraina, Litwa i Białoruś 1569–1999*, Sejny 2006, s. 191, 196.

²⁷ П. Магочій, *Історія України*, Київ 2007, с. 5.

²⁸ T. A. Olszański, *Konflikt polsko-ukraiński 1943–1947*, Warszawa 2011.

²⁹ І. Мищак, *Українсько-польський обмін населенням у 1944–1946 рр.: новітня історіографія*, „Гілея”, вип. 42 (12), К. 2010, с. 152.

³⁰ G. Motyka, *Od rzezi wołyńskiej do akcji Wisła. Konflikt polsko-ukraiński 1943–1947*, Warszawa, 2011.

Розвідка польського науковця фактично є першою книгою адресованою в тому числі пересічному читачу, де автор намагався відтворити комплексну картину польсько-українських стосунків у 1943–1947 роках. Г. Мотика описує не тільки криваві події воєнних та перших повоєнних років, але змальовує весь спектр непростих міжвоєнних і повоєнних польсько-українських взаємин. Автор визнає право українців пам'ятати про тих, хто боровся за свободу своєї Батьківщини, але пропонує замислитися над тим, чи всі методи, що використовувалися в боротьбі за незалежність, виправдані.

Проблему українсько-польського протистояння Г.Мотика розглядає й в своїх монографіях «Tak było w Bieszczadach. Walki polsko-ukraińskie w Polsce 1943–1948»³¹, яка отримала нагороду «Przeglądu Wschodniego» і нагороду в розділі історії «Polityki», а також «Ukraińska partyzantka 1942–1960. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstańczej Armii»³², відзначеної нагородою «Klio» та численних наукових і науково-популярних статтях³³.

Г.Мотика переконує, що на суспільну свідомість поляків і українців тисне історична пам'ять про конфлікт 1943–1948 років. Історик зробив висновок: «Так чи інакше видно, що як українські, так і польські збройні формування брали участь у різанині, яка стала апогеєм ненависті поміж двома народами»³⁴.

На сьогодні все більшої актуальності набувають праці польських і українських істориків, які представляють українсько-польський конфлікт як спільну трагедію, історію, що ніколи більше не повинна стати дійсністю. Польський історик Р. Тожецький у своїй праці визначив причиною українсько-польського конфлікту спільну тверду позицію обох сторін у відстоюванні своїх національних прав, акцентував увагу на бажанні української сторони звільнити від поляків українські етнічні землі (у той же час звинувачуючи УПА у небажанні припинити конфлікт)³⁵.

³¹ G. Motyka, *Tak było w Bieszczadach. Walki polsko-ukraińskie w Polsce 1943–1948*, Warszawa, 1999.

³² G. Motyka, *Ukraińska partyzantka, 1942–1960. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstańczej Armii*, Warszawa, 2006.

³³ G. Motyka, *Problematyka stosunków polsko-ukraińskich w latach 1939–1948 w polskiej historiografii po roku 1989*, [w:] *Historycy polscy i ukraińscy wobec problem XX wieku*, Kraków 2000, s. 170–175; G. Motyka, *Spór o UPA w najnowszej polskiej i ukraińskiej historiografii*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze”, т. 13–14, Warszawa 2002, s. 127–132; G. Motyka, *Konflikt polsko-ukraiński w latach 1943–1948: aktualny stan badań*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze”, т. 8–9, Warszawa 1999, s. 316–329.

³⁴ G. Motyka, *Polsko-ukraińskie stosunki w XX wieku w ocenie ukraińskiej historiografii emigracyjnej*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze”, т. 25–26, Warszawa 2008, s. 131.

³⁵ R. Torzecki, *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1993, s. 349.

Львівські вчені Л. Зашкільняк й М. Крикун теж пов'язують Волинську трагедію з загостренням взаємних претензій української і польської сторони на фоні посилення німецького терору і репресій на українських землях: «Українська сторона... вважала зрадою упустити новий історичний шанс відновлення Української державності, а відбудову Польщі в кордонах 1939 р. трактувала як „нову польську окупацію”»³⁶.

Однією з дискусійних проблем, що розглядається в контексті Волинської трагедії, є спроба українського й польського підпілля порозумітися між собою та можливість припинення конфлікту в той час, коли він ще не набув масового характеру. Однак, як польська, так і українська сторона стверджують про неможливість цього процесу. Польські історики відстоюють думку, що порозуміння між польським та українським підпіллям було неможливим тому, що саме ОУН поширювала антипольські настрої в українському суспільстві³⁷.

Гострим питанням українсько-польської минувшини є питання переселень українців із Польщі до УРСР і загалом обміну населенням (трансферу) між зазначеними державами. Професор з університету містечка Зелена Гура Б. Гальчак вважає, що найбільш важкий досвід у цьому плані у XX столітті отримали лемки³⁸. Населення Карпатського регіону, що в результаті процесів переселення (операція «Вісла» тощо) зазнало життя у складі Польщі, Чехословаччини, Української РСР. Й сьогодні лемки є розпорошеними в межах України, Польщі, Словаччини.

Досліджуючи причини ситуації, у якій опинилися лемки у XX столітті Б.Гальчак звернув увагу на проблему розколу у лемківському середовищі на дві орієнтації в етнічному плані – русинів й українців³⁹. Однак, на думку вченого, проблема лемків більше полягає не в релігійному розколі, а у відсутності єдиної концепції «власного місця у Всесвіті»⁴⁰, що є необхідною умовою для успішного захисту свого власного самовираження. «Для того, щоб ефективно захищатися, треба добре знати, що захищати»⁴¹. У низці статей автор представляє власний, часто оригінальний погляд на проблему⁴². Крім того, Б. Гальчак став спів-

³⁶ Л. Зашкільняк, М. Крикун, *Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів*, Львів 2002, с. 527.

³⁷ І. Мищак, *Українська і польська історіографія про Волинську трагедію 1943 р.*: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/idvu/2008_18/27.pdf.

³⁸ О. Морозова, Богдан Гальчак – *штрихи до наукової біографії*, „Наукові Записки. Збірник Праць Молодих Вчених та Аспірантів”, т. 24, Київ 2012, с. 55–57.

³⁹ Б. Гальчак, *Стосунки лемків з українською Повстанською Армією*, „Україна – Європа – Світ”, вип. 1, Тернопіль 2008, с. 78.

⁴⁰ О. Морозова, *Українські лемки в науковому доробку Богдана Гальчака*, „Слов'янський Вісник. Збірник Наукових Праць”, вип. 14, Рівне 2012, с. 69–72.

⁴¹ Б. Гальчак, *Стосунки лемків з українською Повстанською Армією*, „Україна – Європа – Світ”, вип. 1, Тернопіль 2008, с. 76–83.

⁴² В. Halczak, Cz. Osękowski, *Stereotyp Lemka w świadomości zielonogórskich studentów*, „Rocznik Lubuski” 2004, cz. 1, t. 30, s. 51–61; Б.Гальчак, *Лемківські перспективи на XXI*

редактором трьохтомної узагальнюючої праці *„Łemkowie, Bojkowie, Rusini: historia, współczesność, kultura materialna i duchowa”*⁴³, що була видана у 2007, 2009, 2010 роках. На даний момент підготовлений до друку черговий том. Це видання високо оцінене науковцями, які займаються «руськими гуралями».

До речі, проблемі переселення українців з Польщі до УРСР у воєнний та післявоєнний період присвятили свій науковий доробок польські історики Р. Дрозд⁴⁴, Є. Коко⁴⁵, вчені з Кракова – Я. Мокляк й А. Зенба,⁴⁶. В своїх роботах вчені представили лемківське питання в контексті всього спектру польсько-українських стосунків міжвоєнного періоду.

Велику увагу цій темі приділили українські дослідники Р. Кабачій, Є. Сінкевич, С. Гейко тощо. Використовуючи архівний матеріал, автори детально описали важкий шлях, що проходили переселенці⁴⁷.

Вчених цікавлять перш за все питання походження лемків, їх мови, релігії, національної приналежності тощо. Наприклад, Є. Коко пише про лемків як групу української народності, хоча Ярослав Мокляк переконаний, що лемківське походження не мало вирішального впливу на вибір політичної орієнтації, значно важливішими були культурні цінності – релігія, мовний простір чи історична традиція⁴⁸.

У напрямку дослідження проблеми лемків польські вчені активно співпрацюють з дослідниками з інших країн, зокрема з України, Америки,

століття, „Історичний Архів. Наукові Студії”, вип. 2, Миколаїв 2012, с. 15–23; Б. Гальчак, *Проблеми національної ідентичності лемків в Польщі*, „Етнічна Історія Народів Європи. Збірник Наукових Праць”, вип. 26, К. 2008, с. 21–28.

⁴³ *Łemkowie, Bojkowie, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa*, red. Stefan Dudra, Bohdan Halczak, Andrzej Ksenicz, Jerzy Starzyński, Legnica – Zielona Góra, Łemkowski Zespół Pieśni i Tańca „Kuczerka”, 2007.

⁴⁴ R. Drozd. *Droga na zachód. Osadnictwo ludności ukraińskiej na ziemiach zachodnich i północnych Polski w ramach „Akcji Wisła”*, Warszawa 1997, 189 s.; Р. Дрозд, *Переселення українців з Польщі до Української РСР в 1944–1946 рр.*, „Український альманах” 1996, с. 190–198; Р. Дрозд, *Як відбувалося переселення українців в Радянську Україну?*, „Наше Слово”, № 50, 15 грудня, 2002, R. Drozd, B. Halczak, *Dzieje Ukraińców w Polsce w latach 1921–1989*, Warszawa, 2010.

⁴⁵ E. Koko, *Polska historiografia po 1989 roku o relacjach polsko-ukraińskich w latach 1918–1939*, [w:] *Historycy polscy i ukraińscy wobec problemów XX wieku*, red. Piotra Kosiewskiego i Grzegorza Motyki, Kraków 2000, s. 132–145.

⁴⁶ J. Moklak, *Łemkowszczyzna w Drugiej Rzeczypospolitej. Zagadnienia polityczne i wyznaniowe*, Kraków 1997, s. 223; A. Zęba, *Ukraińcy w Kanadzie wobec Polski i Polaków (1914–1939)*, Kraków 1998, s. 534.

⁴⁷ С. Гейко, *Депортації у рай не буває*, „Україна молода”, 5 грудня, 2001, с. 6; Р. Кабачій, *Переселення українців з Польщі у Миколаївську область в 1944–1946 рр.*, „Rocznik EKPİU”, т. 1, 2002, с. 135–143; Є. Сінкевич, А. Покачалова, *Становище переселенців із Польщі на теренах Херсонської області УРСР у 1944–1946 роках (за архівними матеріалами)*, „Південний архів”, вип. 9, Херсон 2002, с. 74–77.

⁴⁸ J. Moklak, *Łemkowszczyzna w Drugiej Rzeczypospolitej. Zagadnienia polityczne i wyznaniowe*, Kraków 1997, s. 189.

Канади тощо. У 2002 році вийшла в світ книга «Регіон Лемківщина, 1939–1947. Війна, окупація й депортація» (The Lemko Region, 1939–1947. War, Occupation and Deportation), укладена відомими дослідниками лемківської проблеми польським істориком Ярославом Мокляком й американським дослідником Паулем Бестом⁴⁹. Робота стала результатом діяльності міжнародної конференції з лемківської проблеми, що відбулася в Польщі у травні 2001 року. На сторінках видання представили свої дослідження з даної тематики провідні польські (С. Стемпень, Р. Дрозд, Г. Мотика, Є. Місило, В. Мокрий, Ян Пісулінський та ін.), українські (І. Іллюшин, Є. Сінкевич, О. Павлишин, М. Кучерепа та ін.) й словацькі (С. Конечний, М. Мушинка) дослідники.

Останнім часом науковцями була зібрана велика кількість матеріалів із даної тематики, відбулося багато зустрічей, семінарів, конференцій за участю польських і українських вчених. Помітну роль у цьому напрямку відіграє постійно діючий науковий семінар „Україна – Польща: важкі питання”. Здобутком цих зібрань є видання 10 томів серії «Польща-Україна: важкі питання», де містяться результати дискусій польських і українських істориків щодо актуальних тем спільної історії⁵⁰.

Таким чином, зміна політичної ситуації в Польщі й Україні, становлення незалежних держав, сприяли активізації уваги українських і польських вчених до питань спільної минувшини, спричинили зміни у характері висвітлення гострих проблем українсько-польського буття (Волинська трагедія, післявоєнні переселення тощо), початок викорінення у суспільній свідомості історичних міфів. Сьогодні фахові українські і польські вчені чітко розуміють, що для подальшого розвитку і прогресу історичної науки, українсько-польських відносин неможна постійно повертатися до проблем минулого, а тим більше залишати їх на майбутнє. Просто треба вміти бачити й вивчати їх в контексті того, що вже відбулося, роблячи належні висновки.

Bibliografia

- Białokur M., *Podzielone narody. Szkice z historii stosunków polsko-ukraińskich w latach 40. XX wieku*, red. M. Białokura, M. Patelskiego, wyd. Adam Marszałek, Toruń – Opole 2010.
Biuszkowski J., *Stereotypy a tożsamość narodowa*, Warszawa 2005.
Drozd R., *Droga na zachód. Osadnictwo ludności ukraińskiej na ziemiach zachodnich i północnych Polski w ramach „Akcji Wisła”*, Warszawa 1997.

⁴⁹ *The Lemko Region, 1939–1947 War, Occupation and Deportation*, Cracow – New Haven, 2002.

⁵⁰ *Polska-Ukraina: trudna odpowiedź*, Warszawa 2003, s. 184; *Polska-Ukraina: trudne pytania*, t. 9, Warszawa, 2002, s. 455; *Polska-Ukraina: trudne pytania*, Warszawa 2000, s. 348; *Polska-Ukraina: trudne pytania*, t. 7, Warszawa, 2000, s. 291; *Polska-Ukraina: trudne pytania*, t. 8, Warszawa 2001, s. 324.

- Drozd R., Halczak B., *Dzieje Ukraińców w Polsce w latach 1921–1989*, Warszawa 2010.
- Filar W., „Burza” na Wołyniu, Warszawa 1997.
- Halczak B., Osękowski Cz., *Stereotyp Łemka w świadomości zielonogórskich studentów*, „Rocznik Lubuski” 2004, cz. 1, t. 30.
- Hryciuk G., *Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931–1948*, Toruń 2005.
- Jaworski E., *Lwów. Losy mieszkańców i żołnierzy Armii Krajowej w latach 1939–1956*, Pruszków 1999.
- Klimecki M., *Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Wschodnią Galicję 1918–1919. Aspekty polityczne i wojskowe*, Warszawa 1997.
- Koko E., *Polska historiografia po 1989 roku o relacjach polsko-ukraińskich w latach 1918–1939*, [w:] *Historycy polscy i ukraińscy wobec problemów XX wieku*, pod red. P. Kosiewskiego i G. Motyki, Universitas, Kraków 2000.
- Łemkowie, Bojkowie, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa*, red. nauk S. Dudra, B. Halczak, A. Ksenicz, J. Starzyński, Łemkowski Zespół Pieśni i Tańca „Kyczerza”, Legnica – Zielona Góra 2007.
- Łukomski G., Cz. Partacz, B. Polak, *Wojna polsko-ukraińska 1918–1919. Działania bojowe – aspekty polityczne – kalendarium*, Koszalin – Warszawa 1994.
- Moklak J., *Łemkowszczyzna w Drugiej Rzeczypospolitej. Zagadnienia polityczne i wyznaniowe*, Kraków 1997.
- Motyka G., *Problematyka stosunków polsko-ukraińskich w latach 1939–1948 w polskiej historiografii po roku 1989*, [w:] *Historycy polscy i ukraińscy wobec problem XX wieku*, Universitas, Kraków 2000.
- Motyka G., *Der polnisch-ukrainische Gegensatz in Wolhynien und Ostgalizien*, [w:] *Die polnische Heimatarmee. Geschichte und Nythos der Armia Krajowa seit Zweiten Weltkrieg/ Im Auftrag des Militärgeschichtlichen Forschungsanites herausgegeben von Bernhard Chiari unter Mitarbeit von Jerzy Kochanowski*, München 2003.
- Motyka G., *Konflikt polsko-ukraiński w latach 1943–1948: aktualny stan badań*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 1999, t. 8–9.
- Motyka G., *Od rzezi wołyńskiej do akcji Wisła. Konflikt polsko-ukraiński 1943–1947*, Wydawnictwo Literackie, Warszawa 2011.
- Motyka G., *Polsko-ukraińskie stosunki w XX wieku w ocenie ukraińskiej historiografii emigracyjnej*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 2008, t. 25–26.
- Motyka G., *Spór o UPA w najnowszej polskiej i ukraińskiej historiografii*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 2002, t. 13–146.
- Motyka G., *Tak było w Bieszczadach. Walki polsko-ukraińskie w Polsce 1943–1948*, Warszawa 1999.
- Motyka G., *Ukraińska partyzantka, 1942–1960. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstańczej Armii*, Warszawa 2006.
- Motyka G., *W kręgu „Łun w Bieszczadach”. Szkice z najnowszej historii polskich Bieszczad*, Warszawa 2009.
- Olszański T.A., *Konflikt polsko-ukraiński 1943–1947*, Wydawnictwo Literackie, Warszawa 2011.
- Polska-Ukraina: trudna odpowiedź. Dokumentacja spotkań historyków (1994–2001). Kronika wydarzeń na Wołyniu i w Galicji Wschodniej (1939–1945)*, KARTA, Warszawa 2003.
- Polska-Ukraina: trudne pytania. Materiały IX i X międzynarodowego seminarium historycznego „Stosunki polsko-ukraińskie w latach II wojny światowej”*, Warszawa, 6–10 listopada 2001 r. Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej; *Związek Ukraińców w Polsce*, KARTA, t. 9, Warszawa 2002.
- Polska-Ukraina: trudne pytania. Materiały VI międzynarodowego seminarium historycznego „Stosunki polsko-ukraińskie w latach II wojny światowej”*, Warszawa, 3–5 listopada 1999 r.

- Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej; Związek Ukraińców w Polsce, KARTA, Warszawa 2000.
- Polska-Ukraina: trudne pytania. Materiały VII międzynarodowego seminarium historycznego „Stosunki polsko-ukraińskie w latach II wojny światowej”*, Luck, 24–26 maja 2000 r. Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej; Związek Ukraińców w Polsce, t. 7, KARTA, Warszawa 2000.
- Polska-Ukraina: trudne pytania. Materiały VIII międzynarodowego seminarium historycznego „Stosunki polsko-ukraińskie w latach II wojny światowej”*, Warszawa, 6–8 listopada 2000 r. Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej; Związek Ukraińców w Polsce, t. 8, KARTA, Warszawa 2001.
- Semaszko W., Semaszko E. *Ludobójstwo, dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939–1945*, t. 1–2, Warszawa 2000.
- Snyder T., *Rekonstrukcja narodów. Polska, Ukraina, Litwa i Białoruś 1569–1999*, przeł. M. Pietrzak-Merta, Sejny 2006.
- The Lemko Region, 1939–1947 War, Occupation and Deportation*, Cracow – New Haven 2002.
- Torzecki R., *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.
- Wawrzonek M., *Polsko-ukraińskie pojednanie. Potrzeba kształtowania nowego stereotypu wzajemnych stosunków?*, [w:] *Polska – Niemcy – Ukraina w Europie. Narodowe identyfikacje i europejskie integracje w przededniu XXI wieku*, pod red. W. Bonusiaka, Rzeszów 2000.
- Wrzosek M., *Wojny o granice Polski Odrodzonej 1918–1921*, Warszawa 1992.
- Zbrodnie nacjonalistów ukraińskich dokonane na ludności polskiej na Wołyniu 1939–1945*, Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, Instytut Pamięci Narodowej, Środowisko Żołnierzy 27 Wołyńskiej Dywizji Armii Krajowej w Warszawie, Warszawa 1990.
- Zęba A., *Ukraińcy w Kanadzie wobec Polski i Polaków (1914–1939)*, Kraków, 1998.
- Гальчак Б., *Лемківські перспективи на XXI століття*, „Історичний Архів. Наукові Студії”, 2012, вип. 2.
- Гальчак Б., *Проблеми національної ідентичності лемків в Польщі*, „Етнічна Історія Народів Європи. Збірник Наукових Праць”, К., 2008, вип. 26.
- Гальчак Б., *Стосунки лемків з українською Повстанською Армією*, „Україна – Європа – Світ”, Збірник наукових праць, 2008, вип. 1.
- Гальчак Б., *Стосунки лемків з українською Повстанською Армією*, „Україна – Європа – Світ”, Збірник наукових праць, 2008, вип. 1.
- Гейко С., *Депортації у рай не буває*, [w:] *Україна молода*, 2001.
- Дейвіс Н., *Європа: Історія*, пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко, Київ 2001.
- Дрозд Р., *Переселення українців з Польщі до Української РСР в 1944–1946 рр.*, „Український Альманах”, 1996.
- Дрозд Р., *Як відбувалося переселення українців в Радянську Україну?*, „Наше Слово”, 2002, № 50, 15 грудня.
- Зашкільняк Л., Крикун М., *Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів*, Львів 2002.
- Зашкільняк Л., М. Крикун, *Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів*, Львів, Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002.
- Іллюшин І., *ОУН.-УПА і українське питання в роки Другої світової війни (в світлі польських документів)*, К., 2000.
- Іллюшин І., *Протистояння УПА і АК (Армії Крайової) в роки Другої світової війни на тлі діяльності польського підпілля в Західній Україні*, К., 2001.
- Кабачій Р., *Переселення українців з Польщі у Миколаївську область в 1944–1946 рр.*, „Rocznik EKPіUU”, 2002, т. 1.

- Кенсік Я., *Втрати населення під час польсько-українського міжнаціонального конфлікту в роки Другої світової війни*, [w:] *Україна–Польща. Важкі питання. Матеріали IX і X міжнародних семінарів „Українсько-польські відносини під час Другої світової війни”*, Варшава, 6–10 листопада 2001 р., Луцьк 2004, Т. 9.
- Кічий І., *До історії українсько-польських конфліктів в роки Другої світової війни (на матеріалах Волинської області)*, [w:] *Zbrodnie NKWD na obszarze województw wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej, Materiały I Międzynarodowej Konferencji Naukowej*, Koszalin, 14 grudnia 1995, red. B. Polak, Koszalin 1995.
- Ковалевський З., *Польська демократична громадськість мусить знати правду про Українську Повстанчу Армію*, „Україна. Наука і Культура”, редкол. О. Сергієнко (головн. ред.) та ін., Київ 1991, вип. 25, с. 81.
- Магочій П., *Історія України*, Київ 2007.
- Мишак І., *Українська і польська історіографія про Волинську трагедію 1943 р.*: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/idvu/2008_18/27.pdf.
- Мишак І., *Українсько-польський обмін населенням у 1944-1946 рр.: новітня історіографія*, „Гілея”, науковий вісник, збірник наук. праць, К., 2010, вип. 42 (12), 2010.
- Морозова О., *Українські лемки в науковому доробку Богдана Гальчака*, „Слов’янський Вісник. Збірник Наукових Праць”, серія «Історичні та політичні науки», Рівненський державний гуманітарний університет, Рівненський інститут слов’янознавства Київського славістичного університету, вип. 14, Рівне, 2012.
- Морозова О., *Волинська трагедія у сучасній українській і польській історіографії*, „Чорноморський Літопис”, Миколаїв, вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013, вип. 7.
- Морозова О., *Богдан Гальчак – штрихи до наукової біографії*, „Наукові Записки. Збірник Праць Молодих Вчених та Аспірантів”, Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського НАН України, Київ, 2012, Т. 24.
- Морозова О., *Південно-східний науковий інститут як дослідницький центр з історії українсько-польських відносин*, „Історичний Архів. Наукові Студії”, Збірник наукових праць, Миколаїв, вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012, вип. 8.
- Морозова О., *Українознавча діяльність в Ягеллонському університеті*, [w:] *Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті «...землякам моїм в Україні і не в Україні...»*, зб. матеріалів четвертої Міжнародної науково-практичної конференції (у рамках IV Міжнародного конгресу світового українства), Львів, видавництво Львівської політехніки, 2013.
- Морозова О., *Фундація Святого Володимира й популяризація української науки і культури в Польщі*, [w:] *V Міжнародна наукова конференція «Дні науки історичного факультету-2012»*. Секція кафедри історії для гуманітарних факультетів. 12–13 квітня, Київ, Національний університет ім. Т.Г. Шевченка, 2012.
- Морозова О., *Національна пам’ять та сучасні українсько-польські відносини*, „Історико-Політичні Проблеми Сучасного Світу”, т. 25-26, Чернівецький національний університет, Чернівці 2013, т. 25-26.
- Мотика Г., *Польська реакція на дії УПА: масштаб і перебіг каральних акцій*, „Незалежний Культурологічний Журнал «І»”, Волинь 1943. Боротьба за землю, Львів 2003, ч. 28.
- Піх О., *Історія-наука-культура-релігія: дослідження українсько-польських відносин у «Варшавських українознавчих записках»*, [w:] *Україна-Польща. Історична спадщина і суспіль на свідомість*, збірник наукових праць, Львів, Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича, 2010-2011, вип. 3–4.
- Руда О., *До джерел міфологізації українсько-польських відносин*, [w:] *Історичні міфи і стереотипи та міжнаціональні відносини в сучасній Україні. Формування, стан, трансформації*, за ред. Л. Зашкільняка, Львів, 2009.

- Руда О., *Дослідження історії України в польській історіографії кінця XIX – початку XX століття*, дис. ...к.і.н.:07.00.06., Львівський національний університет, 2005.
- Савчук О., *Побужжся, як українсько-польське пограниччя в українській історіографії*, [w:] *Polska-Niemcy-Ukraina w Europie*, pod. red. W. Bonusiaka, Rzeszów, 2000.
- Сергійчук В., *Депортація поляків з України: Невідомі документи про переселення більшовицькою владою польського населення з УРСР в Польщу в 1944-1946 рр.*, К., 1999.
- Сергійчук В., *Поляки на Волині уроки Другої світової війни: Документи з українських архівів і польські публікації*, К., Українська видавнича спілка, 2003.
- Сергійчук В., *Трагедія Волині. Причини й перебіг польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни*, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Центр українознавства, К., Українська видавнича спілка, 2003.
- Сивіцький М., *Історія польсько-українських конфліктів*, Київ 2005, т. 2. Лавер О., *Про людські втрати в україно-польському етнічному конфлікті в роки Другої світової війни*, „Проблеми Історії України. Факти, Судження Пошуки: Міжвідомчий Збірник Наукових Праць”, Київ 2003, вип. 9, с. 316–317.
- Сінкевич С., Покачалова А., *Становище переселенців із Польщі на теренах Херсонської області УРСР у 1944-1946 роках (за архівними матеріалами)*, „Південний Архів. Іст. Науки”, зб. наук. праць., Херсон, 2002., вип. 9.
- Сінкевич С., *Козацький і Ягеллонський міфи в польській та українській історіографії*, „Наукові Праці, Наук.-Метод. Журнал, МДГУ ім. П. Могили”, Миколаїв, 2008, вип. 83, т. 96. Історія.
- Трухан М., *Негативний стереотип українця в польській післявоєнній літературі*, Мюнхен; Львів, 1992.

Ключові слова: II Світова війна, історіографія, українсько-польські відносини.

Summary

Ukrainian-Polish relations During the World War II and post-war period: historiography of the question

The article highlights the urgent problems of Ukrainian-Polish relations during the World War II and post-war periods, presented in Ukrainian and Polish historiographies. Particular attention is paid to issues such as the Volyn tragedy, postwar resettlement that today are ambiguously evaluated in scientific literature. The author concludes that further development and progress of historical science, Ukrainian-Polish relations can not be coming back to past problems, much less leave them for the future. You just have to be able to see and study them in the context of what has already happened, making appropriate conclusions.

Keywords: World War II, historiography, Ukrainian-Polish relations.

Streszczenie

Ukraińsko-polskie stosunki podczas II wojny światowej i w okresie powojennym: historiografia i pytania

Artykuł oświetla problem ukraińsko-polskich stosunków podczas II wojny światowej i w okresie powojennym, przedstawianych w ukraińskiej i polskiej historiografii. Szczególna uwaga jest zwrócona ku takim problemom, jak tragedia wołyńska, powojenne przesiedlenia, które dzisiaj są dwuznacznie ocenione w literaturze naukowej. Autorka wnioskuje, by dalszy rozwój i postęp nauki historycznej o ukraińsko-polskich stosunkach rozwijać bez wracania do dawnych sporów, poszukując nowych perspektyw. By je dostrzec, należy jednak odwoływać się do przeszłości, wyciągając z niej odpowiednie wnioski.

Słowa kluczowe: druga wojna światowa, dziejopisarstwo, ukraińsko-polskie stosunki.